

دکتر محمدحسین صالحی سورمقی

رئیس مؤسسه پژوهش‌های گیاهان دارویی

رنا معمار

دانشجوی داروسازی دانشگاه علوم پزشکی تهران

گیاهان دارویی و برنامه‌های سازمان بهداشت جهانی

کرچه طب سنتی از هزاران سال پیش مورد استفاده بوده است ولی تا حدود ۱۷ سال قبل جایگاهی در سازمان بهداشت جهانی نداشت. کاربرد طب سنتی از صدها سال پیش از پیدایش دانش جدید پزشکی شروع شده و تا امروز به شکل‌های مختلفی در جهان مورد استفاده است. طب سنتی جزئی از میراث فرهنگی است که بر اساس فرهنگ مردم از نسلی به نسلی دیگر انتقال می‌یابد و این در حالی است که حجم زیادی از آن به نسل‌های بعدی انتقال نمی‌یابد.

در بعضی از کشورها طب سنتی بخش مهمی از نظام پزشکی آنها را تشکیل می‌دهد و به موازات طب جدید پیش می‌رود. علیرغم اهمیت این طب برای مردم در بعضی از کشورها استفاده آنرا خارج از نظام پزشکی رسمی کشور محصور کرده‌اند. بسیاری از کشورها استفاده از طب سنتی که با اعتقادات مردم هماهنگی دارد را پرورش داده و به ارزش اقتصادی نهفته در گیاهان دارویی اهمیت خاصی می‌دهند. در کشورهای صنعتی به طور قابل ملاحظه‌ای در مورد اهمیت این سنت مردمی که مبارزه‌ای بر آثار سوء محیط زیست و تهدید کننده رشد و بهداشت می‌باشد حرکتی ایجاد شده تا مردم را از خطرهایی که سیاره ما را تهدید می‌کند مطلع سازند و به حفظ سلامت جهان کمک کنند.

بهداشت اولیه و گیاهان دارویی:

رعایت بهداشت اولیه نیازمند آگاهی در مورد ابعاد مختلف طب سنتی و طرز استفاده آن در کشورهای در حال توسعه می‌باشد. می‌توان تجارب ارزشمند و صحیح طب سنتی را با نظام‌های پزشکی معمول تلفیق و از آن استفاده معقول نمود. کشورها می‌توانند تحقیقات و آزمایشات دقیق را در مورد طب سنتی، گیاهان دارویی و مواد طبیعی به اجرا گذارند و با جلوگیری از مصرف بی‌رویه داروها نقش مهمی را در سلامت عمومی ایجاد نمایند. امروزه در کشورهای در حال توسعه بسیاری از گیاهان دارویی جای داروهای جدید را پر کرده است. مثلاً در چین گیاهان دارویی جزء

جدا نشدنی از مسئله بهداشت و سلامت مردم می‌باشد و حدود ۴۰٪ از آنها در بهداشت اولیه چین بکار می‌رود. قبلاً این گیاهان بطور وحشی جمع‌آوری می‌شدند ولی با توسعه زمینهای قابل کشت بسیاری از آنها به زیرکشت رفته‌اند، بطوریکه با تشویق دولت ۳۰۰ هزار هکتار زمین زیرکشت گیاهان دارویی می‌باشد.

گیاهان دارویی در توسعه ملی:

در کشورهای مختلف اهتمام زیادی جهت استفاده از گیاهان دارویی بعمل می‌آید. گرچه گیاهان دارویی بیشتر در مناطق استوایی رویش دارد ولی کشورهای صنعتی سرمایه‌گذاری بیشتری بر روی این منبع عظیم کرده‌اند. بطور مثال NIH آمریکا با جمع‌آوری سالانه حدود ۴۵۰۰ گیاه از مناطق استوایی آفریقا، آمریکای جنوبی و جنوب آسیا موضوع تحقیقات ۵ ساله را برنامه‌ریزی نموده است. این نمونه‌ها بطور اتفاقی جمع‌آوری نمی‌شوند، بلکه با استفاده از کسب تجربیات طب سنتی و اطلاعات مردم و استفاده‌های آنها جمع‌آوری می‌شوند، بسیاری از این استفاده‌ها جزء میراث‌های فرهنگی کشور بوده و دارای ارزش زیادی می‌باشند. این مسئله ارتباط بین متخصصان گیاهان دارویی و پزشکان را نزدیک کرده و در این زمینه پیشرفتهای مهم نیز حاصل شده است.

تحقیقات و استفاده‌های صحیح گیاهان دارویی در هر کشور بر حفظ و نگهداری آنها استوار است. ...

گیاهان دارویی قسمتی از برنامه‌های سازمان بهداشت در زمینه سیاست‌های دارویی است.

حفظ و نگهداری:

تحقیقات و استفاده‌های صحیح گیاهان دارویی در هر کشور بر حفظ و نگهداری آنها استوار است. بسیاری از گونه‌های گیاهان ممکن است بر اثر برداشت‌های غلط و حفاظت نشدن نابود گردند. محل رویش بعضی از گونه‌ها بدون توجه به ارزش آنها که گاهی حاوی مواد بسیار ارزشمند می‌باشند به ساختن ساختمان و راه و شهرها تبدیل می‌گردند. در این زمینه باید سازمانهای کشاورزی و جنگلداری با کمک دانشگاهها گیاهان با ارزش را شناسائی نموده و در نگهداری و جلوگیری از نابودی آنها اقدام نمایند. یکی از راههای این مسئله تدوین برنامه‌های درسی در دروس علوم طبیعی است که افراد جامعه را به ارزش والای گیاهان و حفظ و نگهداری آنها به عنوان منابع ملی آشنا سازد. امروزه غفلت از فرهنگ طب سنتی و تأثیر

طب جدید و غربی اهمیت آنرا تهدید نموده است، ولی بعضی از کشورها تلاش زیادی در جهت احیاء فرهنگ‌های ملی خود نموده و فرهنگ گیاه‌درمانی، گیاهان دارویی و طب سنتی، یکی از مهمترین این میراث‌ها می‌باشد.

انتقال تکنولوژی:

گیاهان دارویی قسمتی از برنامه‌های سازمان بهداشت جهانی (WHO) در زمینه سیاست‌های دارویی است و هدف از این موضوع موارد زیر است:

الف: شناخت اهمیت گیاهان بعنوان منابع اصلی مواد اولیه دارویی

ب: ضرورت وجود تکنولوژی کامل و کافی جهت استفاده هرچه بهتر و علمی‌تر از این منابع و تقویت این صنعت در کشورهای در حال توسعه و کشورهایی که بیشترین استفاده را از گیاهان دارویی می‌نمایند. چون در بسیاری از کشورهای در حال توسعه از منابع گیاهی تا کنون به خوبی استفاده نشده است لذا در حال حاضر گامهای جدیدی در جهت انتقال تکنولوژی یعنی تغییر راههای سنتی به امروزی برداشته شده است. هم چنین استفاده از دانش جدید در کشت و صنعت گیاهان دارویی یکی از بهترین راههای تبدیل وضعیت سنتی به امروزی است. به این طریق میتوان گیاهان دارویی با کیفیت و کمیت‌های بسیار خوبی جهت این صنعت آماده نمود. در این باره سازمان بهداشت جهانی دو نکته در جهت کشاورزی و استفاده درمانی گیاهان دارویی توصیه نموده است:

الف - بکارگرفتن تکنولوژی در کشف گیاهان داروئی بطوریکه این گیاهان مورد قبول فرهنگ‌های مختلف باشند.
ب - توزیع دانه و گیاهان داروئی با ارزش و توصیه کشت آنها در باغچه و منازل جهت استفاده از آنها

سازمان بهداشت جهانی گامهای مهمی را در زمینه طب سنتی و استفاده از گیاهان دارویی برداشته است که مهمترین آنها شامل برنامه‌های تحقیقاتی، آموزش و تبادل اطلاعات می‌باشد. ✂

۱۹۹۰ UNIDO در دهلی نو جلساتی در مورد همکاری کشورهای در حال توسعه در زمینه پیشرفت مسئله گیاهان داروئی و طب سنتی برگزار شد. همچنین در سال ۱۹۸۹ در پنجمین کنفرانس بین‌المللی ICDRA که در پاریس تشکیل شد در مورد قوانین و مسائل گیاهان داروئی و سنتی و مسئله کیفیت و استاندارد کردن آنها بحث‌های زیادی به عمل آمد.
وجود ارزشهای اقتصادی نهفته در گیاهان داروئی باعث شد تا کشورهای در حال توسعه به آنها ارج نهاده و با تبادل اطلاعات استفاده‌های ثمربخشی نمایند. مسائلی که تاکنون مدنظر است فرمولاسیونهای چندگیاه با هم و یا افزودن مواد سنتزی به فرمولاسیونهای گیاهان داروئی است که موضوع بحث بوده و در این زمینه مسائل و مشکلاتی نیز وجود دارد.

همکاریهای بین‌المللی:
در سومین جلسه مشترک UNIDO و سازمان بهداشت جهانی WHO که در سال ۱۹۸۷ برگزار شد در مورد صنعت گیاهان داروئی چنین موافقت به عمل آمد:
- کمک به کشورهای در حال توسعه در ایجاد صنعت داروهای گیاهی، کیفیت و استاندارد آنها
- اجرای برنامه‌های علمی و فرهنگی جهت آشنا ساختن مردم در جهت استفاده صحیح از گیاهان داروئی
- تنظیم برنامه‌های مشورتی بین اقوام مختلف، استفاده صحیح، کیفیت‌های بالای محصولات گیاهی و کسب و جمع‌آوری تجارب گیاهان داروئی
در چارچوب توصیه‌های مشورتی سال

برنامه‌های طب سنتی در سازمان بهداشت جهانی:

سازمان بهداشت جهانی گامهای مهمی را در زمینه طب سنتی و استفاده از گیاهان دارویی برداشته است که مهمترین آنها شامل برنامه‌های تحقیقاتی، آموزش و تبادل اطلاعات می‌باشد.

سازمان بهداشت جهانی با کشورهای عضو به بررسی سیاست، قوانین و مقررات پرداخته که شامل کنترل کیفیت و استاندارد، بررسی اثرات مهم این داروها و شناخت مهمترین مؤثرترین آنها و معرفی به جوامع است.

تبادل اطلاعات توسط سازمان بهداشت جهانی، نقش حیاتی در زمینه طب سنتی و بهداشت عمومی را دارا است.

این برنامه‌ها نیز با همکاری سازمان بهداشت جهانی و سازمانهای غیردولتی مانند اتحادیه جهانی شرکت‌های ثبت و تولید دارو (WFPMM) در حال اجرا است. ۲۷ مرکز در WHO وجود دارد که در زمینه طب سنتی همکاری می‌کنند از آن جمله ۵ مرکز در جنوب شرقی آسیا و ۱۲ مرکز در جنوب غربی اقیانوس آرام می‌باشند.

همچنین در سال ۱۹۹۰ از طرف WHO جلسه‌ای در زمینه همکاریهای بین‌المللی در

مورد توسعه گیاهان دارویی و طب سنتی برپا شد.

فعالیت‌های تحقیقاتی:

تحقیقات بخش وسیعی از این فعالیت‌ها را در بر می‌گیرد. این تحقیقات شامل بررسی توانائیهای متخصصین طب سنتی در گیاهان دارویی، تحقیقاتی در مورد مزایای طب نو و سنتی و حفظ و استفاده از تجربیات طب سنتی می‌باشند. در حال حاضر سازمان بهداشت جهانی با اجرای تحقیقات بالینی و علمی بسیار دقیق و با ارتباط بین مؤسسات و تشویق این سیاست راههای مناسبی در جهت استقلال هرچه بهتر طب سنتی و گیاهان دارویی را در حال اجرا دارد. مثلاً در مورد بیماریهای ویروسی که تاکنون بوسیله داروهای سنتزی موفقیت زیادی به دست نیامده است، یکی از برنامه‌ها استفاده از گیاهان دارویی است که موفقیت‌های بالایی ایجاد نموده است. بعضی از گیاهان توانسته‌اند اثرات ارزشمندی بر روی ویروس ایدز نشان دهند. در سال ۱۹۸۹ در ژنو کنفرانسی در مورد همکاری مراکز تحقیقاتی جهت تحقیقات ضد ویروس ایدز برپا شد. مراکزی مانند مرکز گیاهان دارویی دانشگاه ایلی نویز و یا مرکز بررسی اثرات ضد ایدز گیاهان دارویی استکهلم در حال فعالیت می‌باشند که موارد مثبتی را بدست آورده‌اند. همچنین از این نمونه فعالیت‌ها، گردهمایی سپتامبر ۱۹۹۰ در ژنو بود که ارزش بالینی داروهای سنتی و مواد طبیعی را در مورد ایدز مورد بررسی قرار داد.

آموزش:

ایجاد کرده بود و همچنین بر اساس صورت جلسه‌ای که مفاد آن نجات جهان بوسیله نجات گیاهان است کتابچه‌ای در دسترس تماشاگران گذاشت که توضیحاتی در مورد گیاهان و خواص داروئی آنها نوشته شده بود. چون در سالهای اخیر مردم اهمیت خاصی به استفاده از داروهای گیاهی و گیاهان داروئی داشته‌اند لذا استفاده صحیح از آنها نیازمند تدابیر، مراقبت‌ها و کوششهای فراوان در جهت آشنا ساختن مردم و تعلیم به آنها است چون باید دانست که تجویز نادرست گیاهان داروئی و یا گیاهان سمی و مشتقات آنها و یا گیاهانی که اثرات آنها به اثبات نرسیده ممکن است خطراتی در بر داشته باشند.

یکی از برنامه‌های مهم سازمان بهداشت جهانی آموزش و تربیت افراد متخصص در بهداشت سنتی و تاکید بر بالابردن معلومات و مهارتهای آنها می‌باشد. همچنین نحوه کشت، طرز جمع‌آوری و انبارکردن و بسیاری از این مسائل در برنامه آموزشها قرار دارد. در سال ۱۹۹۰ روشهای مبارزه با ایدز در آفریقا مورد بررسی قرار گرفت. همچنین در سالها ۱۹۸۵ در بانکوک و ۱۹۸۹ در زیمباوه مشکلات استفاده صحیح از گیاهان داروئی، دوز مناسب، استاندارد کردن و فرمولاسیون بررسی شدند.

انتشارات اطلاعات:

تبادل اطلاعات توسط سازمان بهداشت جهانی نقش حیاتی در زمینه طب سنتی و بهداشت عمومی دارا است. نشریه خبری بین‌المللی که توسط مرکز شیکاگو با همکاری سازمان بهداشت جهانی به چاپ می‌رسد وسیله‌ای با ارزش برای تبادل اطلاعات بین افراد و مؤسسات می‌باشد. همچنین این مرکز با کامپیوتری کردن اطلاعات اتنومدیکال فارماکولوژی و فیتوشیمی که به زمان و سرمایه‌گذاری نیازمند است دست زده که کمک مهمی در انتشار اطلاعات خواهد بود.

در سال ۱۹۹۰ سازمان بهداشت جهانی در نمایشگاه بین‌المللی باغها و گیاهان سبز که در اوراکای ژاپن برگزار شد در مورد حفظ و نگهداری گیاهان داروئی بومی هر منطقه غرفه‌ای

منابع:

- 1- Farnsworth, N.R., Akerele, O., Bingel, A.S., et al. Medicinal plants in therapy. Bulletin of the world Health Organization, 63(6):965-981, 1985.
- 2- UNIDO. Interregional meeting on co-operation among developing countries for the development of the pharmaceutical industry, New Delhi, India, 19-22 Document ID/Wg. 502/8 (SPEC), March 1990.
- 3- WHO. Report of the second meeting of directors of WHO collaborating centres for traditional medicine, WHO/TRM/88.1.
- 4- International traditional medicine newsletter, Programme for collaborative research in the pharmaceutical sciences. College of pharmacy, University of illinois at Chicago, Box 6998, Chicago, illinois 60680, USA.
- 5- WHO Herb Garden, Sunrise publishers, Tokyo, Japan 1990.